

„Zarándok nép-e a református?”

Ökumenikus utak és református teológia találkozása

A rajtnál még egyszer átnézi mindenki a hátizsákját. Víz, esőkabát, zarándokfüzet, egy-egy igevers a lap tetején. Valaki fényképet kér: a pannonhalmi főapát osztja a vacsorát; a mosolyban van valami derűs fáradtság, a mozdulatban otthonosság. A kép háttérében fiatalok, családok, idősebbek – köztük református lelkészek és gyülekezeti tagok. A zarándoklat „hagyományosan katolikus” tere hirtelen sokszínűvé válik.

A kérdés ma sok reformátusban felmerül: van-e helye a zarándoklatnak a református hitgyakorlatban? Nem árulunk el titkot, ha azt mondjuk: a válasz nem egyértelmű igen vagy nem, hanem inkább úton levő, árnyalt, gyakran vitákkal és felfedezésekkel teli „talán – de hogyan?”

Ez a riport olyan reformátusok történeteiből született, akik zarándoklaton vettek részt – többnyire katolikus szervezésű utakon –, és olyan katolikus szervezők tapasztalataiból, akik évek óta fogadnak protestáns testvéreket. A háttérben pedig egy teológiai kísérlet áll: meg lehet-e fogalmazni a zarándoklat református teológiáját úgy, hogy az egyszerre legyen hűséges a hitvallásokhoz és nyitott a Lélek újraélesztő munkájára?

„A zarándoklat az életről szól”

Gacsályi Zsolt és Porkoláb András tanulmánya a református zarándoklat teológiájáról egy egyszerű, de nagyon találó képpel kezdődik: a zarándoklaton szinte minden benne van, ami az életben is. Úgy írnak róla, mint ahol van elindulás, fáradtság, lelkesedés, izzadság, szomjúság, kimerültség, megpróbáltatás, düh, elakadás és újraindulás. Van horizont, ami hív, és van pillanat, amikor az ember úgy érzi: „nincs tovább”.

A zarándoklat tehát nem „spirituális különprogram”, hanem az élet sűrített metaforája. Vagy inkább: az élet olyan megélt valósága, ahol a test és a lélek egysége még érzékenyebbé válik Isten jelenlétére. A kérdés: ezt hogyan látja, hogyan éli meg egy református?

Elindulni – katolikus úton, református szívvel

Szabóné dr. László Lilla története úgy kezdődik, ahogy sok reformátusé: egy barát mesél a tihanyi bencés zarándoklatról. Lilla 2017-ben, a reformáció emlékévében csatlakozik. Nem turistaút, nem teljesítménytúra, hanem hitgyakorlat – még ha elsőre katolikus keretben is.

A legmeghatározóbb számára az volt, amit ma már így fogalmaz:

„A zarándoklat megérkezni segített a teremtett világ tempójába, ezáltal a jelenlétbe, így az Istennel való együtt-lét, együtt-mozgás, együtt-lélegzés állapotába.”

Ez a tapasztalat azóta beépült a mindennapjaiba: reggeli igeolvasás után, amikor teheti, egy-másfél órát gyalogol – igeverssel a szívében. „Az út imádkozza bennem tovább, amit olvastam” – mondja. A zarándoklat így nem évente egyszeri nagy esemény, hanem ritmus, „gyalogolva imádkozás”.

Zátrok Ágnes 2007-ben, egy személyes krízis közepén kap meghívást Győr-Ménfőcsanakon Hortobágyi Arnold bencés szerzetestől. A meghívásban nemcsak a program, hanem a Lélek hangja is megszólal számára. Megismerkedik a zsolozsmával, a bencés lelkiséggel, és az a tapasztalat, hogy „gyógyul”, végül egészen messzire viszi: jelentkezik a Pápai Református Teológiára, hittantanár lesz, később a

SOTE lelkigondozó szakára is eljut. A zarándoklat szervezőcsapatának tagja lesz – egyetlen protestánsként.

„A zarándoklat az a műfaj, ahol rátalálhatsz a Magassághoz vezető útra, ami a te saját utad. Erre csak Ő tehet 'szív szerint késszé és hajlandóvá'.”

Balogh Tamás Camino-tapasztalatai is messze túlmutatnak a teljesítményen. Járt a francia úton, az északi úton, a Primitívón, majd kerékpárral a portugál úton is. A sok száz kilométer mögött egyszerű, mégis mély hitélmények sorakoznak:

- „Ne aggódjatok a holnapért” – a gondviselés konkrét megélése az anyagiaktól és társadalmi elvárásoktól való felszabadulásban;
- „Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma” – az egyszerűség és kiszolgáltatottság megtapasztalása: lesz-e szállás, lesz-e étel, jut-e víz;
- „Egymás terhét hordozzátok” – ahogy idegenek testvérré válnak, egymás csomagját viszik, egymás lábát kötözik.

„A zarándokút az élet metaforája: a testi gyaloglás egy lelki út is, mindig más témával.”

Fehér Norbert először lelkészeknek szervezett, református közegű zarándoklaton vesz részt, majd maga is háromszor vezet diákokat. Egy élmény különösen mélyen beleég: több órás csendben menetelés az erdőben. A „verbális szintről” való lelépés tapasztalata ez: a természet, a ritmus, a csend terében egészen más módon közeledni Istenhez.

Mit keres egy református a zarándoklaton?

Ha a személyes történetek mögé kérdezünk, kirajzolódik néhány közös motívum:

1. Ritmusváltás
2. A sokszor túlterhelt, felgyorsult, széttöredezett életben a zarándoklat visszahangolja az embert a „teremtettség tempójára”. A lépés, a légzés, a test belső mozgása egy ritmusra rendeződik. Ehhez képest a református gyakorlat gyakran „fejben zajlik”, ülve, templompadban, sok szóval.
3. Rítus utáni szomjúság
4. Fehér Norbert nem kertel:

„Rítusban szegény a Református Egyház. A zarándoklat egy igen régi rítus, amely segít az isteni erők felé való megnyílásban. Túlverbalizált egyházunkban üde forrás, amely a cselekvésre és a csendre helyezi a hangsúlyt.”

A „református zarándoklat teológiája” pontosan ebbe a vákuumba lép be: megpróbálja a zarándoklatot úgy újrafogalmazni, hogy az ne ütközzön hitvallási határainkkal, mégis válasz legyen a test–lélek, rítus–ige, csend–szó feszültségére.

5. Testi imádság
6. A református kegyességben az imádság elsősorban szóbeli – még ha csendes is –, ülő testhelyzetben, legtöbbször zárt térben. A zarándoklaton az imádság kilép a négy fal közül: a láb, a tüdő, a fáradt hát is bekapcsolódik. Lilla mezítlábas gyaloglása, Tamás „poros-mezítlábas áhítatai”, Norbert erdei csendmenetei mind erről tanúskodnak.
7. Önmagunk és Isten újrafelfedezése

8. A csend nem öncél, hanem eszköz: segít meghallani azt, amit a mindennap zajában nem hallunk. Kálvin szerint önmagunk megismerése Isten keresésére sarkall – és viszont. A zárándoklat ezt a kölcsönös mozgást teszi tapinthatóvá: „befelé és felfelé figyelni” tanít.

Hitvallási határok az úton – Mária, rózsafüzér, kegyhelyek

Nem lehet megkerülni: egy reformátusnak katolikus zárándoklaton nemcsak ajándékokkal, hanem teológiai feszültségekkel is szembe kell néznie. Többen említik a Mária-központú kegyhelyeket, a rózsafüzér-imádságot, a szentekhez szóló imákat.

Lilla őszintén beszél arról, hogy ezek nehezen megélhetőek számára. Nem lép ki, nem tiltakozik, hanem „Isten előtt hordozza a maga helyét mindebben”. Ágnes a rózsafüzér kapcsán ellenállást él át, de később – miután megismeri a katolikus dogmatikát és liturgiát – már inkább történelmi-mentális kontextusba helyezi: látja archaikus gyökereit a magyar identitásban, még ha nem is mondja együtt.

Fehér Norbert teológiai keretet ad ehhez a belső vívódáshoz. Szerinte az embernek „támasztékokra” van szüksége Isten megismeréséhez – ceremóniákra, szent idők, szent helyek tapasztalatára. A monoteizmus, különösen a protestantizmus ezeket nagy mértékben „kiemelte” a gyakorlatból. Ez egyszerre eredményezett teológiai tisztulást és spirituális kiüresedést a széles tömegek szintjén. A katolikus kegyhelyeket úgy látja, mint amik segíthetnek a hit fejlődésében, de „egy ponton túl korlátoznak”.

A református zárándoklat teológiájának feladata éppen az, hogy:

- világosan kimondja: egyedül Krisztus a közbenjáró,
- a kegyelem nem helyhez, tárgyhoz vagy szent személyhez kötött,
- ugyanakkor őszintén szembenézzen azzal, hogy saját gyakorlatunkból kivesztek bizonyos – önmagukban nem üdvözítő, de mégis segítők – formák.

Katolikus házigazdák: nem felekezeti, mégis katolikus

Hogyan látják a protestáns jelenlétet a katolikus szervezők? Hortobágyi T. Cirill főapát számára teljesen természetes, hogy a zárándoklat nem felekezeti. A jelentkezési lapon nem szerepel felekezeti rubrika. A szervezőcsapatban kezdettől voltak reformátusok, vegyes házasságban élők. A zárándoklat köré szerveződő lelki munka mindenki előtt nyitott: a kiscsoportos megosztásokban mindenki az Isten igéjének megéléséről beszél.

A gyakorlatban mégis vannak kényes pontok. Cirill atya is elismeri, hogy a rózsafüzér ima „idegen protestáns testvéreink számára”. Ezért született a Jézus-füzér, amelyet ő maga írt, és amely a Máriához szóló Üdvözlégy helyett Jézust szólítja meg:

„Áldott vagy, Úr Jézus Krisztus, élő Isten Fia, világ Megváltója...”

A nagy létszám miatt több csoportban mondják az imát: van, ahol a hagyományos rózsafüzért, és van, ahol a Jézus-füzért. Katolikusok és protestánsok vegyesen kapcsolódnak be, senki nincs kényszerhelyzetben.

Eszes Levente szerint a felekezeti különbségek kezelése alapvetően léggör kérdése. A szervezők tudják, hogy a Mária-énekek, a rózsafüzér, az áldozás körül érzékeny pontok vannak, ezért igyekeznek gesztusokat tenni: kevesebb Mária-éneket választanak, protestáns énekek is bekerülnek a dalosfüzetbe, a kommuniókor egyértelművé teszik, ki járulhat az oltárhoz. Ugyanakkor nem akarnak „felhígított” katolikus zárándoklatot: a közös gyökerek felé nyúlnak, nem a legkisebb közös többszörös felé.

Molár Márton, a Szent Benedek zarándoklat kapcsolattartója úgy fogalmaz: ők „lehetőségeket kínálnak”, nem kényszerít. Aki egy rózsafüzér-imádságnál inkább csendben marad vagy sétál egyet, az sincs kiközösítve. A fontos az, hogy senkinek ne kelljen megtagadnia önmagát – sem a mélyen katolikusnak, sem a hitvalló reformátusnak.

Református teológia: a teremtett világ és a test rehabilitációja

A zarándoklat református teológiájának egyik legfontosabb lényege: visszahelyezi a testet és a teremtett világot a helyére. A modern, városi, képernyőkhöz kötött élet könnyen elszakítja az embert a fizikai valóságtól – és vele együtt attól a tapasztalattól, hogy Isten teremtett világa jó.

A zarándoklat ezzel szemben „kivisz a pusztába”: erdőbe, hegyre, mezőre. Ott, ahol a test újra érzel: meleget, hideget, esőt, port, szomjúságot, fáradtságot. Gacsályi és Porkoláb szerint éppen ez a teremtményi lét autentikus megtapasztalhatósága az, ami zarándoklat közben felerősíti a Teremtőre való rácsodálkozást.

Az ember ráébred: nem ő az ura a saját életének. Újra megtanulja elfogadni az időjárást, a terepet, a saját fizikai korlátait úgy, „ahogy Isten adja”. A keresztyén ember számára ez nem fatalizmus, hanem bizalom: Isten az, aki rendezi a teremtés alakulását, és aki a szenvedést is úgy engedi, hogy abban gondviselése megmutatkozhasson.

A szenvedés itt nem romantikus póz. A vízhólyag, a kimerültség, a „tényleg nincs tovább” élménye nagyon is konkrét. De amikor valaki mégis lép egyet – aztán még egyet –, amikor valaki a saját fájdalmában is képes segíteni a másinak, akkor a szenvedés egzisztenciális találkozás helyévé válik: szembesülés saját végességünkkel és Isten végtelenségével.

„Én vagyok az út” – Krisztussal járni

A Bibliában sok történet úgy beszél az útról, mint ahol a külső és a belső valóság egymásra vetül. A pusztai vándorlás nemcsak földrajzi mozgás, hanem lelki formálódás. Az emmausi tanítványok útközben kapják vissza reményüket. Ábrahám elindulása a földrajzi bizonytalanságban válik a hit engedelmességének iskolájává.

Református teológiai szemmel a zarándoklat kulcsmondata a János-evangélium szava: „Én vagyok az út, az igazság és az élet”. Krisztus nemcsak útmutató, nem csak kísérő, hanem maga az út. A zarándok nem „egy út” segítségével akar eljutni Istenhez, hanem Krisztussal járva tanulja meg: valóságos élete csak benne van.

Ez megóv attól, hogy a zarándoklat önálló „kegyelmi csatornává” váljon. Nem a kilométerek száma, nem a kegyhely „ereje”, nem a különleges élmények adják a zarándoklat súlyát, hanem az, hogy benne Krisztus valósága érint meg – sokszor épp a csendben, a kísértésben, az ürességben.

Luther klasszikus hármasa – *oratio, meditatio, tentatio* – jól leírja a zarándoklat belső dinamikáját. Az imádság (*oratio*) kezdetben szavakban fogalmazódik meg. Az elmélkedés (*meditatio*) során az ige kezd „beljebb menni”. A kísértés (*tentatio*) pedig az a konkrét helyzet, amikor a tanultak „próbára tételnek”: fáradtan, ingerülten, kényelmetlen körülmények között is el kell döntenie, hogy Krisztus keresztségéhez tartozunk-e. A zarándoklatban mindez kézzelfoghatóvá válik.

Befelé és felfelé figyelés – a csend iskolája

A zarándoklat egyik legvitatottabb, mégis legtermékenyebb eleme a csend. Sok református számára már az is új élmény, hogy több órán át csendben menjen egy csoport. Nem csendes áhítat a

templomban, nem egy perc „csendes ima”, hanem hosszan tartó, ritmikus, lépcsőről lépésre épülő hallgatás.

Ez a csend azonban nem üres, hanem telt. Befelé fordít: felszínre hozza a gondolatokat, félelmeket, bűntudatokat, vágyakat, amelyeket a hétköznapi zaj elnyom. És felfelé fordít: az ember – ha mer – Isten előtt kezdi hordozni mindezt.

A református hagyomány beszél erről, még ha nem is mindig gyakoroljuk. Kálvin szerint az imádság „rejtett dolog, ami leginkább a szívben lakozik”, Luther szerint pedig a Szentlélek az, aki végül „maga prédikál az ember szívében”. A zárandoklaton ez a belső prédikáció sokszor a fáradtság, a tehetetlenség, a „nem bírom tovább” pontján kezdődik – vagy ott mélyül el.

Fontos hangsúly: református szempontból a csend, a befelé figyelés, sőt még a szemlélődés (*contemplatio*) sem önmagáért van. Nem akarjuk „megidézni” Istent, nem keresztény köntösbe öltöztetett meditációs technikát gyakorlunk. Inkább teret adunk annak, hogy a Szentlélek az ige által munkálkodjon – úgy, ahogy akar.

Keresztség és úrvacsora – a két végpont

Karl Barth gondolatát idézve: a keresztyén élet „a keresztség és az úrvacsora között” játszódik le. A református zárandoklat ebben a térben kapja meg teológiai értelmét.

A keresztségre emlékeztető rövid liturgia az induláskor nem hangulati elem, hanem identitás-kijelentés: úgy indulok útnak, mint aki már Krisztushoz tartozik. Nem azért zárandokolok, hogy azzá legyek, hanem mert már az vagyok. Nem azért teszek meg kilométereket, hogy érdemeket gyűjtsék, hanem hogy életem „ráhagyatkozását” gyakoroljam: azt, amit a keresztség jelöl.

Az úrvacsora – ahol van rá lehetőség – a megérkezés szimbóluma: Krisztus vár bennünket az asztalnál, ahol mindannyian ugyanabból a kenyérből és pohárból részesedünk. Ez kiábrázolja azt, amit a zárandoklat közösségi tapasztalatként hordoz: Isten Krisztusban megbékéltette magával a világot, és ezért mi is egymással megbékélve ülhetünk egy asztalhoz.

Welker találóan írja: az úrvacsorában egyszerre van jelen a teremtés ajándékai feletti hála (kenyér, bor), a Krisztusban elvégzett megváltás, és az eljövendő lakoma iránti vágyakozás. A zárandoklat ebben az értelemben olyan út, amely ebből a három idődimenzióból él: a teremtés jelen idejéből, a megváltás múltjából, és a beteljesedés jövőjéből.

Református zárandoklat – nem katolikus másolat

Fontos kérdés: mitől református egy zárandoklat? Nem attól, hogy hiányoznak belőle a Mária-énekek, és nem is attól, hogy minden második kilométernél hitvallási tételről tartunk előadást.

Inkább attól, hogy:

- Sola Scriptura – a Szentírás az elsődleges tájoló: a zárandoklat évigéje, az út közben elhangzó igemagyarázatok, kiscsoportos beszélgetések mind az igéből indulnak;
- Krisztus-központúság – minden szó, ima, ének végső fókusza Jézus Krisztus: közbenjáróként, útként, életként;
- Sákramentális realizmus – a keresztség és úrvacsora nem „szép szimbólum”, hanem konkrét ígéret és konkrét ajándék: Krisztus velünk vállalt sorsközössége;

- Kegyelem és szabadság – a zarándoklat nem feltétel, nem kötelesség, nem „magasabb rendű” kegyességi forma, hanem szabadon választható út a már kapott kegyelem mélyebb megélésére;
- Önkritikus realizmus – őszintén szembenézünk egyházunk rítusszegénységével, túlverbalizáltságával, de nem futunk bele bármilyen „spirituális pótlékba”; mindent az ige és hitvallás mérlegére teszünk.

Gyakorlati példái ennek már most is vannak: az SDG Tájékoztató-zarándoklata, lelkészeknek, diákoknak szervezett református utak vagy a kifejezetten református teológiára épülő lelkész-zarándoklatok. Ezekben közös az, hogy a református teológiát nem feladva tanulnak a katolikus zarándokmozgalmaktól: csendszakasz, napszaki liturgia, természetben végzett áhítat, befelé figyelés.

Ökumenikus melléktermék?

Sokan, akik reformátusként vesznek részt katolikus zarándoklaton, vegyes fogadtatást tapasztalnak odahaza. Ágnes és Tamás is beszámol arról, hogy egyházmegyéjükben van, aki értetlenkedve, sőt kritikusan tekint erre. Ugyanakkor sok lelki testvér számára egyáltalán nem megbotránkoztató, inkább ösztönző: új gyakorlatok, új utak felé nyitja meg a horizontot.

Érdeemes látni: a reformátusok zarándokútjai nem ökumenikus missziós programnak indulnak, mégis óhatatlanul ökumenikus mellékterméke van annak, ha különböző felekezetek együtt gyalogolnak, együtt imádkoznak, együtt hallgatnak. A találkozások, barátságok, közös szolgálatok gyakran messze túlmutatnak az egyhetes úton.

Nem csodaszer, hanem kegyelmi tér

Végül fontos józan mondat: a zarándoklat nem csodaszer az egyház megújulására. Nem módszer, nem stratégia, nem recept. Gacsályi és Porkoláb tanulmányának zárása józanságra int: a zarándoklat „nem egy újabb ‘világmegváltó’ módszer”, hanem olyan alkalom, ahol az Isten-közelség és a keresztyén lét konkrétan megélhető.

Református szemmel talán így foglalhatjuk össze:

- A zarándoklat nem kötelező, de ajándék lehet.
- Nem hoz „több kegyelmet”, de segíthet elmélyülni abban, amit már kaptunk.
- Nem oldja meg egyházunk minden gondját, de fontos tükröt tart rítusszegénységünk, túlverbalizált gyakorlatunk elé.
- Nem szentel meg automatikusan, de teret nyit, ahol a Szentlélek konkrétan formálhat: a test fáradtságán, a csend nehézségén, a közösség örömein keresztül.

És hogy zarándok nép-e a református? A válasz alighanem az, hogy mindig is az volt. Csak sokszor megfeledkezett arról, hogy hite nemcsak tanítások rendszere, hanem út is. Ahol Krisztus maga az út, ott minden lépés – akár templom felé, akár erdei ösvényen, akár városi utcán – beragyogható az Ő jelenlétével.

A zarándoklat pedig épp ezt segít megérteni: hogy reformátusként sem állóháztartásra hívtunk, hanem úton levésre. Olyan úton, ahol a cél nem egy kegyhely, hanem maga Krisztus – aki azonban már az első lépésnél ott jár mellettünk.